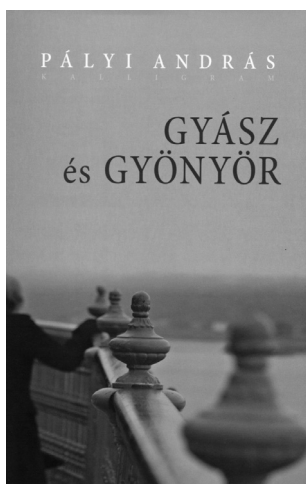

DEMUS ZSÓFIA

Megszállott test-kép

PÁLYI ANDRÁS: GYÁSZ ÉS GYÖNYÖR

Kalligram Kiadó,
Pozsony, 2017
237 oldal, 2990 Ft

”

Pályi András *Gyász és gyönyör* című gyűjteményes kötetében a sorsok érzeki perspektíváit kísérli meg feltárni. Ebben a kísérletben a vesztésben és gyönyörben egyaránt részesült testiségnek központi szerep jut: ahogyan a gyász, úgy a feltámadás is része az életnek, melyekről az elbeszélésekben egy torz tükrön át szembesülhetünk. A kérdés már csak az, hogy ez a tükrözés kellő teret enged-e a témának, vagy be kell látnunk, kevés arra, hogy a gyász és a gyönyör igazán érzéki aspektusait láthassuk.

A kötet szerkezeti felépítését tekintve három ciklusból áll: *Nem szabadulsz, Álmodok szüntje, Át a falon*. Az alcímből (*Elbeszélések 1959–2016*) már kiderül, hogy Pályi András közel 60 év elbeszéléseit gyűjtötte össze és dolgozta át – néha többször is. A ciklusok felépítése is hasonló: az első fejezetek – melyek a '60-as évek szocializmusát vagy napjainkat idézik – egy-egy dialógust beszélnek el. A középpontjukban álló elválaszthatatlan (konfliktusoktól sem mentes) férfi-nő kapcsolatban átszűrődik az istenkáromlás hangneme. Ez a hangnem – melyet a szereplők gyerekkoruk óta maguk is hordoznak – sokszor azonban inkább istenfélő, és egyfajta istenkereső céllal tovább alakul, de sosem teljesedik ki: ahhoz a szereplők túl gyávák, a hangnem pedig túl lágy. Pedig az, hogy Istennek milyen szerep jut ezekben az elbeszélésekben, kulcsfontosságú a kötet szempontjából. Általában az anya vallásosságához kötődik, és némely szereplőnél ebből alakul ki egyfajta félelem, távolságtartás és egyben hűség is Isten felé. Egy megfelelési vágy ez, viszont sosem tisztázott, hogy ki (Isten vagy az anya?) felé történik. A *Nem szabadulsz* című fejezetben egy kapcsolat kezdeményeiben is szerepet kap Isten mint „harmadik” fél. Az anya éteri jelenléte, mely összefonódik az Istennek való megfeleléssel, a bűnbeesés elkerülésével, a kárhozattal. A testiség már ebben a „szerelmi háromszögben” előtérbe kerül, hogy aztán a későbbi fejezetekben egyre nagyobb és nagyobb teret követeljen magának. A test többféleképp jelenik meg: először az elbeszélő testtel találko-

zunk, majd az emléktessel és a hozzá kapcsolódó régi történetekkel a gyerekkorról. Itt is és a későbbi elbeszélésekben is traumatizált testekről van szó, melyeket folyamatosan elnyom az anyai bigott vallásos szigor, és mely próbál feloldódni, de ezt nem teheti meg „tisztán”, az elképzelt úton. Az önismeretet végig eleve bűnnek állítja be a kötet, ahogyan a szereplők is legtöbbször bűnösök egy elfuserált kategóriarendszer szerint. *Az élet méze* című elbeszélésben a bűnösség kérdése folyamatosan előkerül, az elbeszélő gyakran a bűnös szerepébe helyezi magát, melynek általában a szexualitása a kiváltója. „Nem én tettem úgy, a testem. A test őrzi, amit tud. Az én testem megtudott valamit ott a Tisza-parton, pici gyerekkoromban... és nem képes elfelejteni” (76). A bűnös létből, de legtöbbször csupán az életből kétféle menekülési útvonalat kínál az elbeszélések többsége: az egyiknél a szabadságot a gyönyörben keresik, a másiknál az öngyilkosság vezethet valamilyen szinten megváltáshoz – de ez inkább csak gondolati síkon van jelen a kötetben, az elbeszélések nem ezt hangsúlyozzák, hanem sokkal inkább a testiség kiélését. Ez a szexualitás azonban egyáltalán nem (állatian) ösztönös, nem is érzéki, sokkal inkább egysíkúvá teszi a karaktereket. Némely esetben már túlzottan soknak is tűnik. Az öngyilkosság és a testiség kínálta megoldás, az anya elnyomó alakja mellett számíthatnánk az apa jelenlétére mint reményre, azonban az apai karakter a legtöbb esetben háttérbe szorul (vagy halott, vagy alakját homály, titok fedi). A kötet a testiség egy másik aspektusát is hangsúlyozza, mint a *Kutyagumi* című fejezetben, ahol apa és fia kapcsolatának egy részletét fedi fel, melyben a testiség kiélése (molesztálás) egyik félnek gyönyör, míg a másiknak nyomorúság.

Az anya Pályi András elbeszéléskötetének meghatározó alakja, ezt a legtöbb fejezet női elbeszélője is hangsúlyossá teszi. Soha nem az anya az elbeszélő, hanem a lány vagy a fiú, aki a szenvedő, bűnös fél is egyben. *Az Őnarckép* című fejezetben a nő így beszél róla: „Az anyám. Mindig így gondoltam rá. Sosem tudtam úgy, hogy *anya*, mint Magdi. Anyám. Van ebben valami idegenség. Mintha hangsúlyozni kellene, hogy az enyém. Vagy nem tudom” (22). Az anya karaktere többféle szerepkörben jelenik meg, melyeket az elbeszélő csoportosít az elbeszélésekben: anya az idegenség, anya az istenfélő, anya a szent, anya, aki hasonlít rám, anya, aki a javamat akarja, anya, aki anyaszerepet játszik. Ez utóbbi talán a legkarakteresebb, ahogy *Az élet méze* című fejezet elbeszélője is említi: „Az ember azt hinné, az anyai ösztön legelemibb parancsa, hogy oltalmat nyújtson a saját gyerekének. De anyukának ez is csupán szerep volt, szerette hangsúlyozni, hogy ő csak jót akar nekem, ám első adandó alkalommal elárult, ha az érdeke úgy kívánta” (44).

Az anyaság kérdése a kötet nagy részében kétfelől kerül megvilágításba, egyrészt az anya-lánya kapcsolat felől, másrészt pedig a lány és az ő anyaszerepe szempontjából. A lány próbálja elkerülni, hogy olyanná váljon, mint az anyja, de – nem meglepő fordulatként – végül pontos mása lesz saját anyjának „»Mindig hasonlított rám« – tűnődik. A szája mellett egy mély, irgalmatlan vonás. Elöl a haja, néhány ősz szál hull a homlokába. »Alig fiatalabb, mint én. Alig vagyok idősebb nála. Néhány ősz szállal több. Pedig kicsoda gyerekkora volt! Nem, mint az enyém. És mégis, mintha tükörben nézném magam. Az önarcképem vagy«” (31). Az anya semmilyen tudást, tapasztalatot nem ad át a lányának, ezzel (talán szándékosan) arra a sorsra ítéli, melyet ő kapott. A lány részéről ezzel kapcsolatban rengeteg ki nem mondott gondolat figyelhető meg, azonban ezek csak az olvasóhoz jutnak el, a környezethez nem, így az elbeszélő cselekmény megreked, nem halad semerre. Az anya megjelenése nemcsak a lány

részéről van jelen, hanem a fiú/férfi szereplők szemszögéből is, akinél a vonzalom tárgya az anyja kifordított mása lesz, így a párkapcsolatok kibontakozása is reménytelen.

A sorsok bemutatása a kötetben azt a hatást kelti, mintha minden ismétlődne, az anya anyja marad, ahogy lányára is ugyanez a végzet vár. Nem vázol fel alternatívákat, nem kínál megoldásokat, így a jól megírt elbeszélések egysíkúvá válnak, sablon-történetekké, egy olyan üzenettel, mely ugyan életszagú, mégsem tud kiteljesedni. Erre utal a *Haláloz óráján* című fejezet: „Ülök a templomban, tizenegy éves korom óta nem tettem be ide a lábam. Amikor közöltem anyámmal, hogy többé nem megyek velem, idegösszeomlást kaptam, de aztán megszokta. [...] Amíg gyerek voltam, képes voltam a legérzékletlenebb oszlopcsarnokot is benépesíteni. Történeteket találtam ki a szobrokról, megmozdultak, életre keltek. Már nincs több történetem, nincs több életem. Csak maga a nincs, az maradt meg. A képzelt nincs meg a valódi nincs” (216). Ezekből a nincsekből nehéz választani, a múlt és az emlékek felidézése újra és újra előkerül az elbeszélés jelenben, de egyik sincs igazán. Pályi András egy köztes állapotot próbál felvázolni, melyben egyszerre láthatjuk a nőket fiatalnak, vonzónak és az elbeszélés jelenében három gyerek után, gerincsérvvel sétálni a lakásban. Ebben a köztes állapotban egy új szerep lehetne a megváltás, menekülés a valóságból, de erre nincs lehetőség. Ez az állapot – mely egyáltalán nem tudatos keresés – több istent teremt a szereplőknek, ez azonban gátolja a szereplőket a választásban, elhomályosítja a megoldást. Isten, apaisten, a férj mint apaisten-másolat, melyek a *Gyász és gyönyör* című részben megmutatják, hogy a történetek (sorsok), melyek a szereplőkkel megesnek a saját maguk isteneitől való szabadulás eredményei. „Minek teremtettem ennyi istent magamnak és miért kellett megölnöm őket? Miféle fogságból igyekeztem szabadulni, ha eleve szabadnak születtem?” (225)

Pályi András könyve szűkös keresztmetszetet ad a világról a vallás, a párkapcsolatok és a szülő-gyermek viszony tengelyén. Ebben a metszetben helyezkedik el a testet érintő ragaszkodása, de nevezhetjük megszállottságnak is. A testiség szentsége, mely írásaiban összekapcsolódik a vallással a maga felszínesen istenkáromló módján egy olyan kötöttség, melyet jobb lenne inkább elengedni és nem a megszállottjává válni.